

контрафактної продукції. Порушник втрачає те, що йому не може за законом належати. Отже, на нашу думку, мова йде не про відповідальність, а про новий вид цивільно-правового впливу на порушника, – примус.

Є ряд інших принципово важливих новел. Разом з тим корінне оновлення авторського права України не значить, що всі правовідносини врегульовано, чи сьогоднішня їх модель бездоганна. Про останнє свідчить активізація наукових досліджень проблем права інтелектуальної власності і авторського права у тому числі. Але будь-яка, навіть бездоганна правова конструкція може працювати на повну силу лише за наявності організаційно-правового механізму. Не дивлячись на гучні скандали, пов'язані з порушенням авторських прав, судова практика розв'язання спорів доволі обмежена. Останні поодинокі. Але не в тому біда. А саме в живучості раніше діючого механізму, у відсутності ефективного захисту прав володільців при розповсюдженості контрафактних порушень. Наприклад, хоча б взяти видавничу справу, де вельми розповсюдженим явищем є так звані «ліві» тиражі. Відповідно, від них володільці майнових авторських прав нічого не отримують. Аналогічна ситуація із копіюванням та розповсюдженням екземплярів аудіо- відеотворів. Ще більше порушень у сфері шоу-бізнесу.

Авторське право регулюється і іншими нормативними актами як на рівні закону, так і на рівні підзаконних актів. У книзі четвертій проекту нового ЦК України йому присвячено розділ I, який в основному увібрав в себе згаданий вище закон, хоча в ньому передбачається і деякі інші новели. Таким чином, процес створення оптимального та виваженого правового механізму регулювання відносин інтелектуальної власності триває, що передбачає подальші зміни чинного законодавства.

Список літератури:

1. Закон України «Про авторське право та суміжні права» // Відомості Верховної Ради України. 1994. №13. Ст. 64.
2. Цивільний кодекс України. Проект від 25 серпня 1996 р. // Українське право. 1996. Число 2 (Спецвипуск).

Надійшла до редколегії 29.08.99

І.В. Жилінкова, канд. юрид. наук

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА, НАБУТОГО СПІЛЬНОЮ ПРАЦЕЮ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Майнові відносини членів сім'ї, як правило, носять суто персоніфікований характер, у зв'язку з чим їх суб'єктний склад безпосередньо визначається законом. Обсяг і зміст прав і обов'язків подружжя, батьків та дітей визначаються їх сімейно-правовим статусом. Але в ряді випадків цей момент не має вирішального значення. Закон наділяє всіх членів сім'ї рівними правами та обов'язками, незалежно від їх конкретного сімейно-правового становища. Для набуття відповідних майнових прав і обов'язків в цьому випадку достатньо самого факту членства в сім'ї. При цьому в законодавстві

використовується узагальнююче поняття «члени сім'ї». Майнові відносини, учасниками яких є усі члени сім'ї, мають свою специфіку як з точки зору їх суб'єктного складу, так і з точки зору об'єктів права власності. У зв'язку з цим законодавство встановлює особистий порядок регулювання майнових відносин членів сім'ї, тобто особистий правовий режим їх майна.

Всі члени сім'ї як власники майна, вперше названі в п.1 ст.17 Закону України «Про власність». Важливими тут вбачаються два моменти: по-перше, суб'єктами майнових відносин є члени сім'ї в цілому; по-друге, об'єктом права власності цих осіб є майно, яке набуто внаслідок їх спільної праці. Якщо спробувати проаналізувати ситуації, в яких ці моменти співпадають, то мова може йти про дві найбільш розвинуті правові форми діяльності членів сім'ї по набуттю майна спільною працею: а) ведення особистого підсобного господарства; б) заняття садівництвом і городництвом.

Звертає на себе увагу та обставина, що Закон України «Про власність» не визначає конкретний суб'єктний склад членів сім'ї, які набувають майно спільною працею. Невизначеність суб'єктного складу в законі навряд чи можна вважати випадковою. У цьому разі допускається вельми широкий підхід до визначення членів сім'ї. До складу членів сім'ї включаються особи, які проживають в одному помешканні (будинку), а також зв'язані між собою спільністю життя і праці.

Такий підхід не співпадає з сімейно-правовим визначенням сім'ї, у відповідності з яким до її складу можуть входити тільки особи, які пов'язані між собою шлюбом або є родичами. Для запобігання розбіжностей було б доцільно права осіб, які не є родичами або подружжям, визначити окремо. Можливе таке формулювання: право на майно може бути визнане не тільки за особами, які пов'язані між собою шлюбом або спорідненістю, але і за іншими особами, які проживали в сім'ї нарівні з її членами і брали участь у набутті майна своєю працею. Такий підхід дає змогу з одного боку, запобігти включенню до складу сім'ї осіб, не пов'язаних між собою шлюбом, спорідненістю або свояцтвом, а з іншого, визнати за ними право на майно, бо вони нарівні з членами сім'ї брали участь у його придбанні.

Відносно осіб, які спільно займалися садівництвом або городництвом, може виникнути ще одне питання. У зв'язку з тим, що садові будиночки не пригосовані, як правило, для постійного в них проживання, а на городах взагалі відсутнє житло, ця діяльність в першу чергу здійснюється особами, які проживають в містах. При цьому вони нерідко є родичами (своєюками), але не проживають в місті разом. Можливо визнати їх членами однієї сім'ї чи ні відповідно до змісту Закону «Про власність»? Виходячи з норм сімейного законодавства, - ні, тому що вони не живуть разом. Але ці особи є родичами. Крім того, вони об'єдналися для спільної праці на дачі, в саду, на городі. У цьому разі право на майно може бути визнане не тільки за членами сім'ї, які спільно живуть і ведуть спільне господар-

ство, але і за іншими особами, які є родичами і об'єднали свою працю для заняття садівництвом і городництвом.

Об'єктом права спільної власності членів сім'ї, які об'єдналися для спільної праці, в першу чергу є земельні ділянки, розмір і цільове призначення яких визначено законом (ст.56, 57, 59 ЗК України). Крім того, членам сім'ї може належати на праві власності і інше майно. Правовий режим майна осіб, які ведуть особисте підсобне господарство, займаються садівництвом або городництвом, має важливі особливості, які визначаються характером об'єктів права власності і видом господарської діяльності на землі.

При веденні городництва основним об'єктом права спільної власності членів сім'ї є вироблена ними сільськогосподарська продукція, а також доходи, отримані від її реалізації. Аналогічний правовий режим виникає відносно майна, набутого за кошти, отримані від реалізації сільськогосподарської продукції.

Більш складний правовий режим встановлюється відносно майна, набутого внаслідок ведення членами сім'ї садівництва. Як правило, для здійснення цієї діяльності на земельній ділянці будуються жилі і підсобні приміщення, купується більш коштовний сільськогосподарський реманент. Правовий режим окремих об'єктів при цьому може бути різним. Наприклад, земельна ділянка може належати на праві власності подружжю, один із яких є членом садового товариства. Садовий будинок може бути збудовано за рахунок коштів, які складають дошлюбне майно чоловіка або жінки. У той же час сільськогосподарська продукція буде належати усім членам сім'ї на праві спільної власності, тому що вона була отримана внаслідок їх спільної праці. Спільним також може бути визнане майно, яке було придбане за кошти, отримані від продажу виробленої членами сім'ї продукції садівництва. До нього може належати садовий реманент, насадження, а також інше більш коштовне майно (садовий будинок, мотоцикл тощо). Таким чином, режим спільності майна може охоплювати як частину, так і усе майно, яке члени сім'ї використовують під час праці на садовій ділянці.

Майно членів сім'ї, які ведуть підсобне господарство на землі, також має свої особливості. До нього входить розташований на земельній ділянці жилий будинок, худоба, сільськогосподарський реманент та інше майно, яке є необхідним для здійснення господарської функції. Сьогодні не діють норми, які визначали б основний зміст правового режиму майна членів колгоспного двору. По-перше, скасовано суворе нормування кількості об'єктів виробничо-господарського характеру, які могли перебувати у власності членів двору і визначалися статутом колгоспу (ч.2 ст. 120 ЦК УРСР). По-друге, скасовано положення про те, що при вступі особи до колгоспного двору майно виробничого характеру, яке належало їй на праві власності, переходить до власності усіх членів двору. По-третє, скасовано передбачений ст. 563 ЦК УРСР особистий порядок наслідування майна колгоспного двору. У зв'язку з цим при визначенні правового режиму майна членів сім'ї, які ведуть підсобне господарство, необхідно вихо-

дити з норм земельного законодавства України, а також загальних цивільно- і сімейно-правових норм про право власності громадян.

Відповідно до п.1 ст.17 Закону України «Про власність» майно, яке придбано внаслідок спільної праці членів сім'ї, складає їх спільну сумісну власність. Разом з тим письмовою згодою цих осіб може бути встановлений інший правовий режим майна. Виходячи з цього, можна дійти висновку, що члени сім'ї мають змогу домовитися про те, що майно буде їм належати на праві: а) спільної часткової або б) приватної (роздільної) власності. Звичайно, другий варіант вирішення питання на практиці уявити собі досить важко. Сама природа відносин членів сім'ї по спільному веденню підсобного господарства, садівництву і городництву передбачає спільність привласнення майна, набутого внаслідок такої праці. Скоріш за все, режим спільної сумісної власності членів сім'ї буде трансформуватися в режим спільної часткової власності. Виходячи із загальних правил, частки членів сім'ї в цьому випадку можуть бути рівними або нерівними. В останньому випадку розмір часток може визначатися розміром трудової або іншої участі членів сім'ї в їх спільній діяльності. Сторони мають право встановити і фіксований розмір часток у праві власності на майно. Угода про встановлення договірного режиму майна членів сім'ї повинна мати просту письмову форму. Її відсутність в разі спору може привести до негативних наслідків для сторін договору, а саме – неможливість доведення самого факту його укладення.

Трансформація законодавства, що регулює відносини членів сім'ї відносно набуття ними майна спільною працею, яка сталася за останні декілька років, має дві чіткі тенденції. По-перше, вона спрямована на уніфікацію правового режиму майна цих осіб. Діюче раніше законодавство передбачало, наприклад, різний порядок регулювання відносин по веденню особистого підсобного господарства в сім'ях колгоспників, а також робітників і селян, проводячи різницю між колгоспним двором і господарством міських жителів (робітників радгоспів та інших громадян, які живуть в сільській місцевості). Окремий правовий режим було встановлено відносно майна осіб, які займалися садівництвом (виноградарством) і городництвом.

У зв'язку з відміною діючого раніше законодавства, основною нормою, яка безпосередньо регулює діяльність членів сім'ї по створенню майна спільною працею, є ст.17 Закону України «Про власність». Крім того, до регулювання такого роду відносин застосовуються цивільно-правові норми про спільну власність громадян і окремі норми ЗК України. Таким чином, закон встановлює єдиний правовий режим майна членів сім'ї, виділяючи два основних моменти: а) членство в сім'ї і б) трудову участь у придбанні майна.

Сьогодні відпали ті умови, які раніше були причиною диференціації правових режимів майна членів сім'ї: відмінність в формах власності (головні і допоміжні форми власності); диференціація громадян залежно від місця роботи (члени колгоспів, радгоспів, робітники, службовці і т.і.); відмінності в джерелах придбання майна (землі, які передані в володіння кол-

госпом або радгоспом); відмінності в місці проживання громадян (міські і сільські сім'ї); різниця в характері об'єктів права власності (майно господарського і споживчого призначення) тощо. Диференціація правових режимів майна членів сім'ї за цими критеріями носила не економічний, а політичний характер, і була обумовлена не особливостями господарювання на землі, а тією обставиною, що регулювання майнових відносин здійснювалося у соціально-класовому зрізі. У літературі останніх років радянського періоду все більше вчених визнавали необхідність уніфікації законодавства, що регулює майнові відносини членів сім'ї по веденню підсобного господарства.

Другою тенденцією розвитку законодавства останніх років є значне посилення диспозитивності правового регулювання майнових відносин членів сім'ї. Скасування імперативних норм, які суворо регламентували поведінку громадян в майновій сфері, надання членам сім'ї права самостійно вирішувати правовий режим належного їм майна значно розширили межі ініціативи цих осіб. Серед правових засобів, які включаються до складу правового режиму майна членів сім'ї сьогодні, договір стає одним з ключових факторів, визначають його зміст. Це дозволяє запобігти зайвій деталізації, необхідності нормативної розробки різноманітних моделей побудови майнових відносин членів сім'ї щодо ведення підсобного господарства, заняття садівництвом (виноградарством) і городництвом.

Надійшла до редколегії 19.08.99

М.В. Мороз

СТРОКИ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Строковість володіння і користування орендованим майном є ознакою групи договорів на передачу майна в користування. Під строками в цивільному праві варто розуміти певні періоди або моменти часу, із якими закон зв'яже ті або інші юридичні наслідки. У класифікації юридичних фактів строки відносяться до категорії подій, оскільки їх перебіг носить об'єктивний характер, тобто вони являють собою «... явища, що не залежать від волі людини» [1, с.163]. Ще більш конкретно визначаючи місце строку договору оренди, можна скористатися класифікацією подій, запропонованою О.А.Красавчиковим [1, с.166-168] і віднести їх до відносних юридичних подій. До них О.А.Красавчиков відніс явища, викликані діяльністю людини, але які виступають вже незалежно від причин, їх що породили.

З приводу місця строків у класифікації юридичних фактів висловлена й інша позиція, відповідно до якої строки в цивільному праві вважаються явищами вольовими за своїм походженням і займають особливе місце в системі юридичних фактів [2, с.7-10; 3, с.248-249]. Безумовно, строки уста-